

VII. A KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK MEGALKULÁSA

1. FOLYAMATOSSÁG ÉS MEGSZÚNÓ TESTÜLETEK

Korábban már jeleztük, alapvető célunk az volt, hogy olyan települések cigány kisebbségi önkormányzatait vizsgáljuk meg, ahol a testületet már az első ciklus, azaz 1994 vagy az 1995-ös pótválasztás óta megválasztották, és meg is kezdte működését. Rákérdeztünk azért arra is, hogy a jelenlegi CKÖ elnöke milyen időpontra emlékezik az első testület megalakulását illetően. A 100-ból két olyan település volt, ahol teljesen „vad” időpontot mondtak, hiszen még a kisebbségi törvény születése előtti időre (1989 és 1991) tették az első testület megalakulását. Valószínűsíthető, hogy egy civil szervezet alakult meg ebben az időpontban, amely később alapja lehetett a megválasztott önkormányzatnak. Hárman viszont – tévesen – 1998-ra tették az első testület megalakulását, a hivatalos nyilvántartások ugyanakkor minket erősítettek meg.

Érdekesnek tűnik az a kérdés, hogy mennyire volt folyamatos a működés egy adott ciklusban, vagy pedig már a ciklus lejárta előtt befejezték a munkát. Természetesen erre is volt példa 12 esetben. Egy olyan településről tudunk, amelynél az első két ciklusban – 1994-től és 1998-tól kezdődően is – mindkét esetben hamarabb szűnt meg a munka, valamint további 7 olyan településről, amely esetében a képviselők 1994 és 1998 között nem töltötték ki végig a mandátumukat. A maradék 4 eset a második ciklus idején, évente egy megszűnő CKÖ-t jelent. Az elemzés során ezekből az adatokból csak az vált nyilvánvalóvá, hogy a több megszűnés – természetesen – az első ciklusban volt, vélhetőleg a helyzet újdonsága miatt. Egy másik esettanulmányom eredményéhez hasonlóan⁶¹ (illetve más kutatások eredményei szerint is) az első ciklus, az 1994–1998 közötti periódus csak a tanulás időszakát jelenthette, egyaránt vonatkozik ez mind a kisebbségi, mind a települési vezetőkre. Így a kezdeti tapasztalatlanság időszakában e néhány eset nem tűnik soknak. Nem találtunk összefüggést a megszűnés kapcsán sem megyei, sem regionális szinten, nincsenek ismétlődések, jellegzetességek, tehát a helyi adottság függvényében történtek a dolgok. Egyedül annyit mondhatok el, hogy a településtípus szerinti elemzés során láthatóvá vált, hogy a 10 megszűnésből minden esetben nagyobb községről van szó, de ezt a minta kiválasztásából adódó véletlen adatnak tekintjük.⁶²

⁶¹ Kállai Ernő: Az abonyi cigány kisebbségi önkormányzat működése. *Regio*, 1998/4. sz.

⁶² A 100-as mintába került 8 megyeszékhely, 24 város, 57 község 1000 lakos felett, és 11 község 1000 lakos alatt.

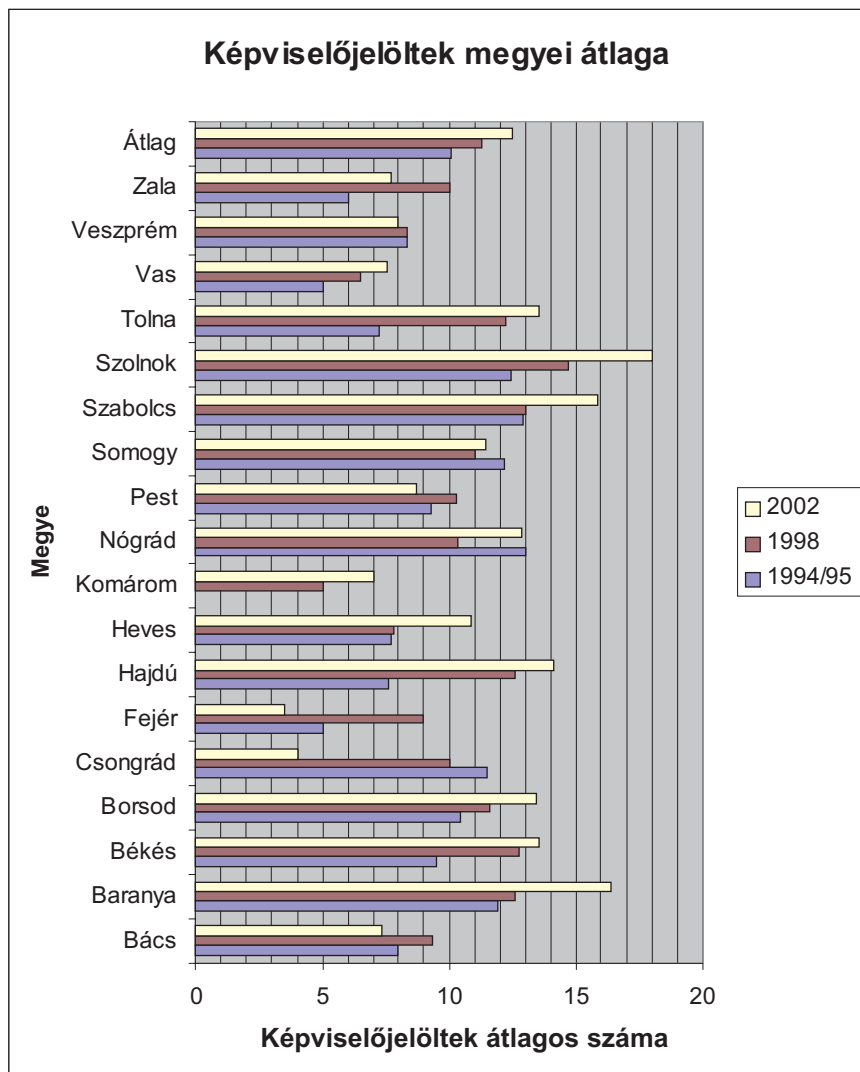
2. A VÁLASZTÁSON RÉSZT VEVŐ KÉPVISELŐJELÖLTEK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA ÉS A JELÖLTEK MOTIVÁCIÓI

Már a harmadik választási ciklusban járva folyamatosan tanúi voltunk annak, hogy igen nagy mértékben emelkedett a CKÖ-k száma. Kíváncsiak voltunk arra, hogy az általunk vizsgált települések tekintetében van-e elmozdulás a képviselőjelöltek számában, tapasztalható-e változás, vagy egy kiegyenlített – és ezáltal egy jól körülhatárolható, meghatározott – körről van szó az aspiránsok esetében, ami alapvetően a politizálással foglalkozó vagy az iránt érdeklődő személyek számát is jól jellemezheti.

Áttekintve a három ciklus választásának eredményeit, a következőket tapasztaltuk. Az első ciklusban egy településen a legkisebb számú jelölt 3 fő volt, a legtöbb 29. A legfontosabb mégis az, hogy 58 település esetében a jelöltek száma 5 és 10 közötti volt, tehát a többség esetében nem túl nagy számú, de a demokratikus választáshoz elegendő képviselőjelölt mérette meg magát a helyi közösséggel. 1998-ban 30 volt a legtöbb jelölt egy településen, de a települések többségében (70) már 5 és 15 közötti volt a jelöltek száma, mégpedig úgy, hogy a nagyobb számok 10 és 15 között mozogtak. 2002-ben már 50 fő jelentette a legnagyobb jelöltszámot egy településen. A mezőny pedig tovább bővült, mivel a települések döntő többségében – 76 település – 5 és 17 között volt a jelöltek száma.

Érdekes megvizsgálni a területi és településtípus szerinti megoszlást is. A megyei átlagok nem mutatnak különösebb eltérést: 1994/95-ben a megyében levő képviselők száma átlagosan 7 és 13 fő közötti, hasonlóan 1998-hoz, és 2002-ben is csak a felső érték emelkedik 18-ra. Érdekes, hogy Szolnok megyében folyamatosan a legmagasabb az átlag, a kiugró települési értékeket pedig – 25, 30 és 50 jelölt egy településen – folyamatosan Borsod megye produkálta. Figyelemre méltó az is, hogy a harmadik ciklusban látványos visszaesést produkált Csongrád, Fejér és Bács-Kiskun megye, de ettől – és néhány, a második választás idején történő megingást eltekintve (bár ez adódhat a becslések hibáiból is) – folyamatos fejlődésnek vagyunk tanúi.

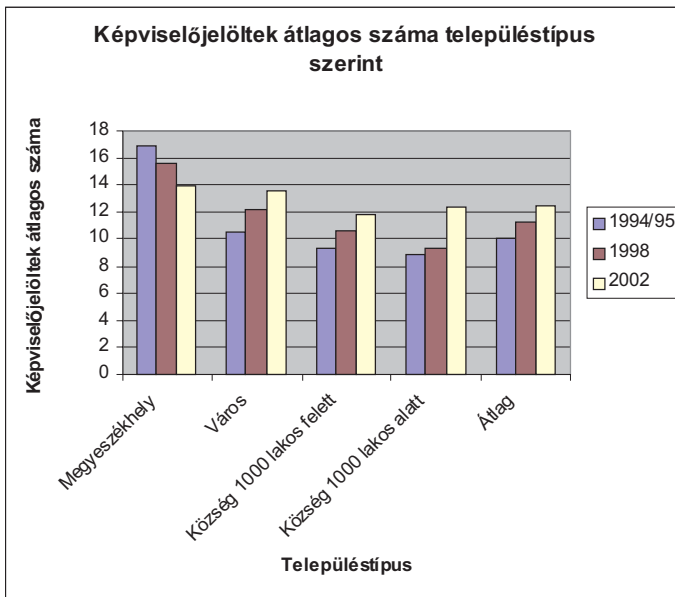
Az igazi eltérést a településtípusok esetében tapasztaljuk, bár ez sem tűnik rendkívüli meglepetésnek. Mint látható, 1994/95-ben lényegesen több jelölt volt a megyeszékhelyeken, mint a kisebb településeken, az 1000 lakos alatti községekhez képest közel a duplája. Ez azonban nem válik tendenciaszerűvé, hiszen a következő két ciklusban gyakorlatilag kiegyenlítődik az arány. Így ebben az esetben annak lehettünk tanúi, hogy a nagyobb településen élők „előbb ébredtek”, hamarabb szereztek tudomást a kisebbségi törvény megszületése után az adott lehetőségről, mint a kistelepüléseken. Ez az információhiány azonban az évek múlásával fokozatosan megszűnt.

40. diagram

Mindezen eredmények alapján jól látható, hogy igen dinamikusán bővült a választáson képviselőjelöltként részt vevők száma. Pedig számos megállapítás szerint – és sok minden fog elhangzani erről még ebben a kutatási beszámolóban is – nincs igazán elismertsége sem a kisebbségi önkormányzatoknak, sem a képviselőknek. Ennek ellenére mégiscsak jelent valamiféle vonzerőt a politizálni kívánó roma emberek számára ez a pozíció. Vélekedésünk szerint ennek több oka is lehet. Egy ilyen megbízatás egyrészt helyi szinten, különösen kis településen jelent még valamiféle elismertséget. A kutatásunk is arra a

megállapításra jutott, hogy valószínűleg nem a tiszteletdíjből fakadó, nem túl jelentős anyagi előny motiválja az embereket, sokkal inkább a képviselőséggel járó informális kapcsolatok kiépítésének lehetősége, amely hosszú távon már anyagi előnnyé is transzformálható. Hasonlóan vonzó lehet az ún. „kedvezményes hely” megszerzésének a lehetősége is, amely esetben valaki már a települési önkormányzat képviselője lehet, és ez az előbb említett kapcsolatok mellett azonnali anyagi haszonnal is jár, mivel a települési képviselők már nagyságrendekkel nagyobb tiszteletdíjban részesülnek. Hasonlóan feltételezzük, hogy több embert motivál az indulásban a „nagypolitikába” való belépés első lépéseként a helyi tisztség elnyerése is. Hiszen ez szükséges ahhoz, hogy valaki az Országos Önkormányzat képviselője legyen, illetve akár más, országos vagy megyei pozíciót betöltsön, szintén az előbb említett, hosszú és rövid távon felhalmozódó kapcsolati és anyagi tőkével együtt.

41. diagram

Megvizsgáltuk azt is, hogy most, a harmadik ciklusban képviselői mandátumot elnyertek töltöttek-e már be ilyen funkciót, és ha igen, mikor és mennyi ideig.

Az elemzésből jól látható, hogy a mai tagok közül 1 fő 22 település esetében, 2 fő 34 település esetében, 3 fő 18 település esetében képviselő volt már az első ciklusban is, és csak 8 településen nem mutatható ki ez az összefüggés egyetlen személy esetében sem. A második ciklus elemzése szerint azon települések száma emelkedett, ahol már többen is tagok voltak 1998-tól kezdődően. Végül áttekintve a folyamatot, kiderült, hogy igen nagy számban léteznek

olyan települések, amelyek esetében egy, kettő vagy három – sőt hat olyan település is van, ahol mind az öt – képviselő folyamatosan ellátja ezt a funkciót az első kisebbségi önkormányzati választások óta. Megfordítva a kérdést, elmondhatjuk, hogy mindössze csak 14 olyan település van jelenleg a mintánkban, amelynek egyetlen tagja sem volt még CKÖ-képviselő folyamatosan 1994/95 óta, és csak 4 olyan település, amelynek az előző ciklusban sem volt aktív képviselője.

Ez a közepesen erős összefüggés is a megyei átlagot vizsgálva jelenik meg. Így Szabolcs, Heves, Csongrád és Borsod megye mutat viszonylag nagy állandóságot. Ezzel szemben például Nógrád megyében igen nagy volt a változás, illetve Szolnok megye esetében sem volt véletlen, hogy a korábban ismertetett módon igen nagy volt a képviselőjelöltek száma, mert ez jelentős változásokkal is járt, ciklusonként ingadozva.

Település megyéje	A mai képviselők közül átlagosan hányan voltak tagok		
	1994–1998 között	1998–2002 között	1994/95 óta folyamatosan
Bács	2,00	2,33	2,00
Baranya	1,80	1,90	1,50
Békés	1,25	1,75	1,00
Borsod	2,21	2,47	1,71
Csongrád	3,00	3,00	3,00
Fejér	2,00	3,00	2,00
Hajdú	1,50	2,00	1,50
Heves	2,63	3,00	2,57
Nógrád	1,00	1,50	0,67
Pest	1,71	2,14	1,50
Somogy	2,40	3,00	2,20
Szabolcs	4,00	4,13	3,86
Szolnok	2,29	2,57	1,71
Tolna	2,00	2,50	0,67
Vas	1,50	3,50	1,50
Veszprém	1,33	1,67	1,33
Zala	3,67	4,67	3,67
Átlag	2,14	2,53	1,85

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy bár egyre többen szeretnének kisebbségi képviselők lenni – ezt mutatja a képviselőjelöltek folyamatosan emelkedő száma is –, nem történnek nagy változások a képviselők személyében, ugyanis a CKÖ-eket viszonylag nagyfokú állandóság jellemzi. Megítélésünk szerint ez összefügghet azzal a motivációval, ami valakit képviselőjelöltté tesz, hiszen csupán hosszú távon jelentkeznek a kapcsolati tőkéből fakadó előnyök. A harminc településre kiterjedő interjúk kutatásainkból az a vélemény szűrhető le, hogy a kisebbségi képviselő az idő múlásával „ráérez” azokra a le-

hetőségekre, a kialakult kapcsolataiból fakadó előnyökre, amelyről már nem szívesen mondana le, amit a CKÖ-vezetők úgy fogalmaztak meg, hogy „összegyűlik annyi tapasztalat, hogy nem érdemes abbahagyni, mert másnak előlről kellene kezdeni az egészet”. Hasonló dolgot tapasztaltunk a település vezetőinek oldaláról is, ők „megszokják” az adott embereket, akikkel együtt kell dolgozniuk, őket már „kezelhetőnek” tartják, és nem szívesen kezdik újra az alkalmazkodást egy ismeretlen emberrel. Az egyik polgármester ezt a következőképpen fogalmazta meg:

„Jó kezekben van a kisebbségi önkormányzat irányítása, és mondtam is neki, mert múltkor emlegette, hogy nem indul a választáson. Mondtam, hogyha nem indulsz a választáson, akkor én nem fogok többé együttműködni más cigánnyal, csak veled. Nem azért, mert haragszok rá, hanem azért, mert ezt érteni is kell. Ő már úgy benne van ezekben a hivatali dolgokban, az összes papírmunka részébe, a bürokráciájába a dolgoknak, érti a dolgokat.”

Megítélésünk szerint nem hátrány, ha létezik bizonyos állandóság egy kisebbségi önkormányzat életében, de az nem lenne szerencsés, ha „megkövesednének” a viszonyok, mivel ez hosszú távon a fiatal – a remények szerint már magasabban képzett – generáció politikai érdektelenségét vagy hatalomból való kiszorítását jelentené.

A választáson történő indulás motivációi is igen különbözőek voltak. Interjú kutatásunkban igen sokféleképpen talákoztunk. Az egyik tipikus példa volt a „kötelességtudó”, aki mintegy utasításra indult a választásokon: „Kitették a papírt, hogy meg lehet alakítani a kisebbségi önkormányzatot, a jegyző rakta ki, és értesítettek bennünket, így alakítottuk meg.” Ennek egyik „továbbfejlesztett” változata, amikor maguk a település vezetői gyakorolnak nyomást arra, hogy ki legyen tagja a kisebbségi önkormányzatnak. Az ő szempontjukból ez megkönnyíti az együttműködést, hiszen az általuk jól ismert emberek alakítják meg a kisebbségi testületet. Nem egy esetben találtunk példát erre is: „Mindenki ennek a polgármesternek a jelöltje volt, és volt egy független is, aki bekerült ebbe a cigány kisebbségi önkormányzatba. Négy a polgármester jelöltje volt. A '94-es választások előtt a polgármester úr alakított egy B.-ért választási szövetséget, a lakosság 80 százaléka belépett, nem tudták, hogy mi ez, de beléptek. És senki nem szavaz, ugye, az ellen, aminek tagja.”

Ennek a még „extrább” esete, amikor nem is cigány származású jelöltet támogatnak:

„– A korábbi cigány kisebbségi önkormányzat tagjait ismertem?
– A polgármester asszony volt a korábbi. Mert ő vezette az elsőt. Utána lett polgármester, akkor átadta egy idősebb bácsinak, utána jöttem én.
– A cigányok közül nem akart senki? Vagy nem volt alkalmas ember?
– Van két cigány tagja az önkormányzatnak, csak egyik sem akart elnök lenni igazán.
– Mondta, hogy volt 12 jelölt. Miért nem voltak esélyesek? Hogy tudta megnyerni?
– Ez tényleg érdekes. Lehet, hogy nem ők (a cigányok) szavaztak rám, mert nem csak a cigányok szavazhattak ezen a választáson. De nem hiszem, hogy igazán alkalmasak lennének rá. Nem iskolai szinthez kell csak mérni ezt, mert lehet, hogy vala-

kinek van 6 osztálya, de lehet, hogy egy osztálya sincs, ilyen is volt, mégis el tudott sok mindent érni. Akarat is kell, meg ambíció, meg nem tudom, még mi.

– Önt támogatta valamilyen szervezet?

– Igen, a Lungo Drom. Ez Szolnokon működik.”

A képviselőség célját azonban nagyon egyértelműen és hasonlóan fogalmazták meg interjúalanyaink. Elsődleges céljuk volt a cigány népesség helyzetének a javítása, a segítség szándéka. „Elsődleges az volt, hogy itt helyileg nagyon sok probléma volt a cigánysággal, tehát egyszerűen nem tudtam kilábalni abból, hogy a termelőszövetkezet megszűnt, és a termelőszövetkezetbe nagyon sok cigány ember dolgozott, és abból kellett eltartania a családját. Amikor a termelőszövetkezet megszűnt, akkor egy olyan állapotba kerültek ezek az emberek, hogy a nincstelenség küszöbén voltak, és valakinek ezt kézbe kellett fognia. Mivel az én vállalkozásom ebben az időben szűnt meg, láttam azt, hogy valamilyen megoldást kell keresnem ezeknek az embereknek, úgy gondoltam, hogy ezt valakinek fel kell vállalnia, és bátorkodtam ezt felvállalni.”

A kiindulópont tehát a többség esetében a cigányság megélhetéséhez fűződő teendők voltak, nem a kisebbségi törvényben megfogalmazott célok, mivel akkor még nem is ismerték azokat.